

Analýza stavu akademických knižníc za rok 2016

(na základe výsledkov štatistických výkazov o akademických knižniciach SR)

Za posledné desaťročia sa činnosť akademických knižníc sústavne mení nielen kvôli implementácii najnovších informačných technológií, ale aj z dôvodu zvyšovania kompetencií pracovníkov akademických knižníc. Zmeny sa prejavujú najmä v oblasti publikačnej činnosti zamestnancov VŠ, kde už nejde len o evidenciu a registráciu dokumentov, ale o konzultačnú činnosť od tvorby dokumentov až po výber vhodného vydavateľa v rámci ochrany pred pôsobením predátorských vydavateľov. Rozširuje sa pôsobenie akademických knihovníkov ako lektorov informačného vzdelávania pričom diapazón tém vzdelávania je naozaj široký. Činnosť akademických knižníc je hodnotená viacerými spôsobmi, jedným z nich je štatistické zisťovanie, ktoré v rezorte školstva zabezpečuje centrálna CVTI SR v Bratislave v spolupráci s úsekom metodiky akademických knižníc Slovenskej pedagogickej knižnice v Bratislave. Štatistické zisťovanie sa riadi programom štátnych štatistických zisťovaní, ktorý zostavuje Štatistický úrad Slovenskej republiky v súčinnosti s ministerstvami poverenými zberom štatistických údajov (MK SR a MŠ VVŠ SR) na obdobie troch rokov 2015-2017. V rámci znižovania administratívnej záťaže prišlo k vypusteniu štatistického výkazu o činnosti školských a akademických knižníc z programu štátneho štatistického zisťovania, čo však nezbavilo akademické knižnice povinnosti vyplňať štatistiku o svojej činnosti, nakoľko tieto údaje sú súčasťou rezortného štatistického zisťovania. Okrem toho sa na úrovni MK SR v zastúpení SNK v Martine používajú údaje k porovnávaní spoločných ukazovateľov v rámci celoštátneho systému knižníc SR.

Sieť akademických knižníc tvoria knižnice verejných, štátnych i súkromných vysokých škôl, ktoré sa akreditovali v rezorte MŠVVaŠ SR. Dňa 19.1.2017 sa uskutočnila pracovná porada AK k metodike spracovania štatistických výkazov za rok 2016. Výsledkom diskusie bolo doplnené metodické usmernenie, ktoré sa týkalo vybraných položiek štatistického výkazu, tlačivo na uvádzanie komentárov k jednotlivým položkám a oznámenie niektorých údajov zisťovaných nad rámec štatistického výkazu: priemerný vek zamestnancov AK, odoberané EIZ a iné významné fakty ovplyvňujúce činnosť AK v roku 2016.

V roku 2016 vykazovalo MŠVVaŠ SR spolu 35 slovenských vysokých škôl (20 verejných VŠ, 3 štátne VŠ, 12 súkromných VŠ), v rámci ktorých pôsobilo celkom 42¹AK. Rozdiel je daný nejednotnou organizačnou štruktúrou akademických knižníc v rámci vysokých škôl (väčšina AK je centralizovaným typom knižnice, tzn. že vysoká škola má jednu ústrednú univerzitnú knižnicu, výnimkou je STU, kde samostatnými vykazujúcimi knižnicami sú fakultné knižnice, spolu 7 AK). Informácie o sieti akademických knižníc poskytujú ústredné knižnice, ktoré metodicky riadia činnosť fakultných, príp. čiastkových knižníc. V rámci verejných a štátnych vysokých škôl je počet akademických knižníc dlhšie stabilizovaný, zmeny sa týkajú len nových súkromných vysokých škôl, v ktorých sa zriaďovanie akademických knižníc omeškáva, a ktoré majú rôzny charakter (od úplne samoobslužných ako knižnica BISLA alebo zlúčených s verejnou knižnicou - Stredoeurópska VŠ v Skalici až po novozriadenú knižnicu Akadémie médií v Bratislave). Zber štatistických údajov prebiehal v predĺženom období od 31.12. 2017 -17.2. 2017 prostredníctvom webovej aplikácie.

¹ Po odňatí štátneho súhlasu 16.12.2015 vládou SR bola zrušená činnosť VŠ Goetheho uni v Bratislave.

Tabuľka 1: Sieť akademických knižníc v r. 2016

	Verejné VŠ (20)	Štátne VŠ (3)	Súkromné VŠ (12)
Ústredné knižnice	19	3	12
v tom fakultné	25	1	1
čiasťkové knižnice	565	0	14
vykazujúce knižnice	26	3	12
Evidované v Zozname knižníc MK SR	26	3	11

Knižničný fond - KF

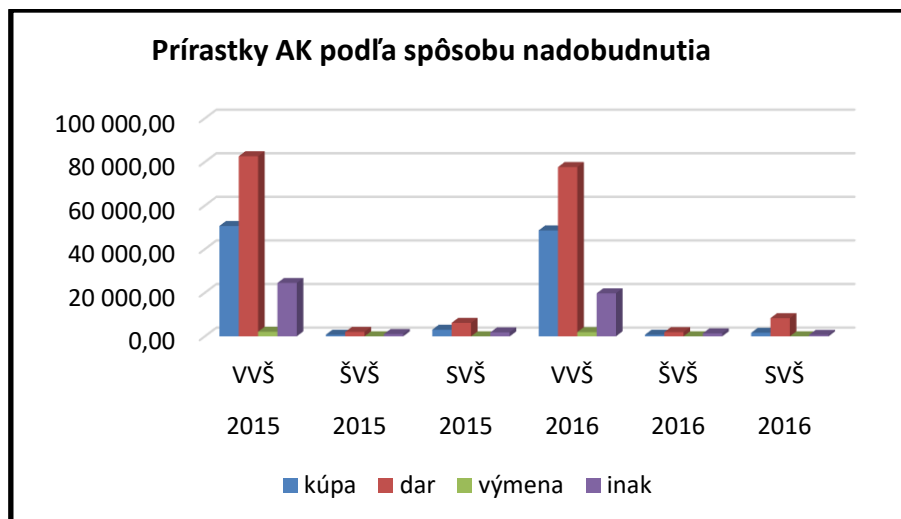
Knižničný fond akademických knižníc k 31.12.2016 obsahoval **6 186 530 knižničných jednotiek** (ďalej k. j.), čo je nárast o 90 259 k.j. oproti r. 2015. Od r. 2013 sa samostatne sleduje prírastok digitálnych kníh, ktorý však vykazuje len nízke prírastky, čo súvisí s rôznymi problémami pri nadobúdaní e-kníh **1 640 k.j.** (nárast o 209 k.j. oproti r. 2015), fond digitálnych kníh vo veľkej miere tvoria zdigitalizované dokumenty z vlastného fondu knižníc. AK digitalizujú na vlastných zariadeniach či už publikačnú činnosť alebo napr. obhájené záverečné práce.

Tabuľka 2: Stav knižničného fondu v AK v r. 2016

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	všetky VŠ
KF spolu	5 591 468	394 540	200 522	6 186 530
na 1 AK	215 056,46	131 513,33	16 710,16	150 890,98
Počet odb. titulov periodík	4 437	190	254	4 881
na 1 knižnicu	170,65	63,33	21,16	119,05
Digitálne knihy ²	1596	20	24	1640
Počet zahr. titulov periodík	2 298	70	101	2 469
Počet on-line sprístupňovaných periodík	284 071	59	1	284 131
	147 924	4 029	10 648	162 601
na 1 knižnicu	5 689	1 343	887	3 966
na 1 reg. používateľa	1,04	0,37	1,57	1,02
Ročný úbytok KF	66 826	4 941	575	72 342

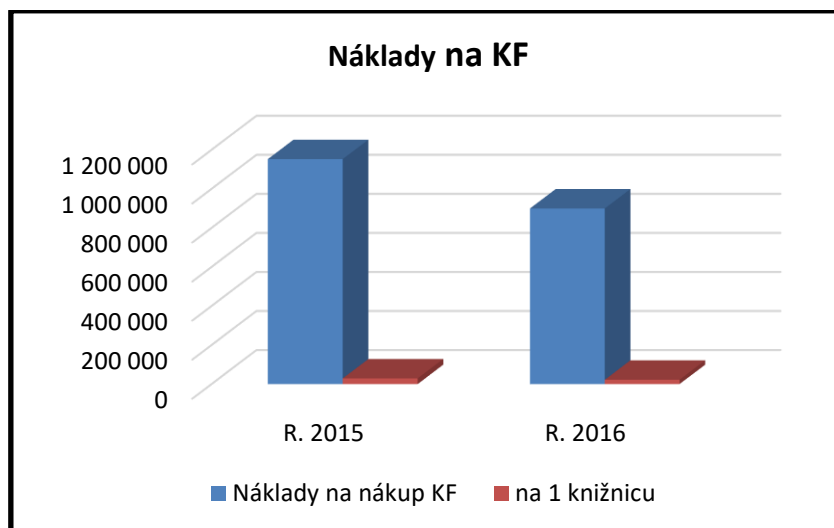
Na nárast objemu KF akademických knižníc mali vplyv predovšetkým iné formy nadobudnutia (dary, výmena a inak), pretože kúpa dokumentov od roku 2014 neustále klesá.

² Ide o prírastok digitálnych kníh, ktoré sú evidované/zaprírastkované ako súčasť KF

Graf 1: Prírastky AK podľa spôsobu nadobudnutia v r. 2016 a r. 2015

Podľa spôsobu nadobudnutia predstavujú naďalej najvyšší ročný prírastok záverečné a kvalifikačné práce (ďalej ZKP), ktoré sú špecifickým produktom vysokých škôl a do KF ich AK získavajú zväčša darom. Zavedenie celoštátneho registra záverečných prác (ďalej CRZP³) v r. 2010 a priame nahrávanie prác cez systém AIS vysokých škôl sa odrazilo i v evidencii záverečných prác v KF a následne aj v ich výpožičkách. V roku 2016 v súlade s metodickým usmernením uvádzali AK len evidované prírastky ZKP, ktoré sú používateľom dostupné aj prostredníctvom lokálnych online katalógov. Nie všetky AK evidujú elektronické verzie ZKP odôvodňujúc to ich priamou dostupnosťou v databáze registra CRZP (záznamy ZKP sú v registri prelinkované na plné texty v súlade s podpísanou licenčnou dohodou).

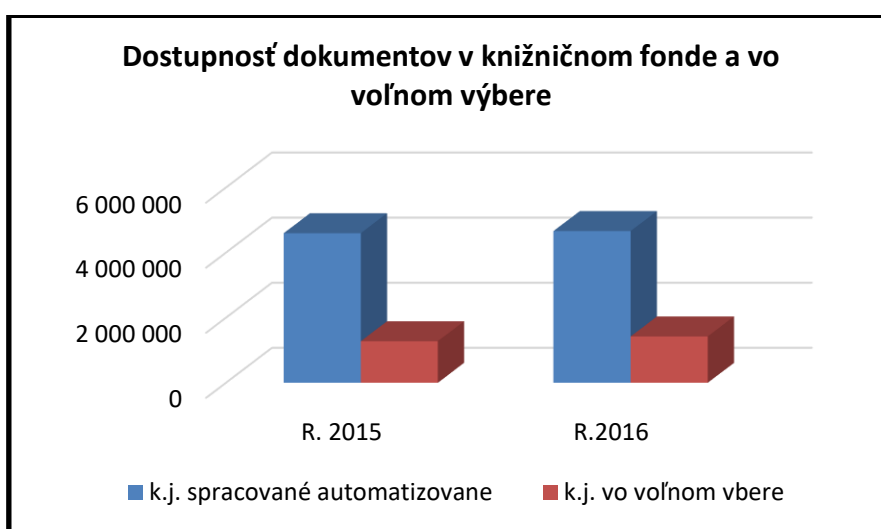

Graf 2: Porovnanie finančných nákladov na nákup KF

V diskusnej skupine AK sa v roku 2016 objavili viaceré návrhy na možnosť zrušenia tlačenej verzie ZKP nielen z dôvodu nedostatku skladových priestorov a nejasností spojených s dobou uchovávaní tlačenej verzie ZKP,

³ Dostupný v CVTI SR: www.crzp.sk/

ale aj z dôvodu zbytočnej duplicity týchto dokumentov na VŠ (niektoré VŠ ešte stále vyžadujú od študentov odovzdávanie viacerých exemplárov) a odbúrania duplicitného spracovania dokumentov (napriek tomu, že z CRZP je možné spätne exportovať bibliografické záznamy o obhájených prácach do interného online katalógu). Optimálnym riešením sa zdá legislatívna úprava na úrovni rezortnej vyhlášky, ktorá by zjednotila formu odovzdávaných prác, spôsob ich dlhodobej archivácie a garanciu prístupu aj do plných textov zablokovaných prác zo študijných dôvodov. V AK naďalej pokračuje postupné spracovávanie tzv. živého fondu v rámci retrokatalogizácie, čo sa odráža v náraste k .j. spracovaných online: veľkosť KF dostupného online: AK VVŠ (73,79%); AK ŠVŠ (100%), AK SVŠ (70,46%)⁴. Pre používateľov je zaujímavá aj skutočnosť, aká veľká časť fondu knižnice je dostupná vo voľnom výbere; v r. 2016 to bolo celkom **1 423 714 k.j.** , čo je 23,01 % z celkového objemu KF (oproti r. 2015 nárast o 146 918 k.j.).

Graf 3: Dostupnosť dokumentov v online katalógu a vo voľnom výbere - porovnanie

Stav knižničného fondu úzko súvisí s financovaním AK a prioritami v oblasti akvizície. V roku 2016 pokračovalo znižovanie finančných prostriedkov na nákup KF; oproti roku 2015 celkom o 252 710,- € menej, čo v prepočte na 1 AK predstavuje zníženie o 6 163,65 € .

Tabuľka 3: Prehľad finančných prostriedkov vynaložených na nákup KF v r. 2016

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Náklady na nákup KF	841 788 €	23 145 €	34 343 €	899 276 €
na 1 knižnicu	32 376 €	7 715 €	2 862 €	21 934 €
na 1 reg. používateľa	5,92 €	2,20 €	5,06 €	5,63 €

Naďalej klesá počet dochádzajúcich tlačených titulov periodík. V roku 2016 dochádzalo do AK o 177 titulov menej oproti roku 2015, tento pokles je čiastočne kompenzovaný počtom sprístupňovaných e-časopisov.

⁴ VVŠ – verejné vysoké školy, ŠVŠ – štátne vysoké školy, SVŠ – súkromné vysoké školy

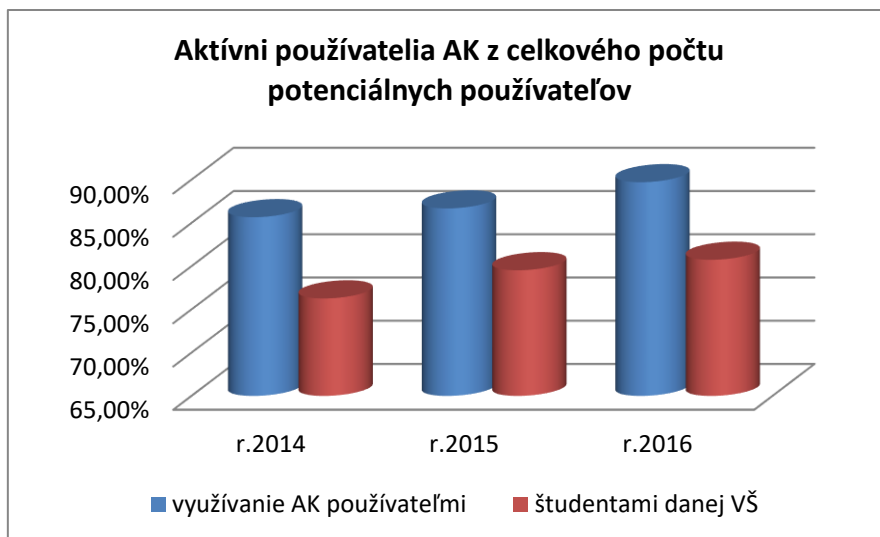
Štatisticky počet online sprístupňovaných periodík vzrástol oproti roku 2015 o 106 509 titulov, na čom sa okrem e-periodík dostupných cez centrálnu licenciu NISPEZ podieľa aj akvizícia kolekcí e-časopisov z vlastných prostriedkov AK. Vlastná akvizícia AK sa orientuje na získavanie e-periodík, ktoré sa nenachádzajú v db licencovaných cez projekt NISPEZ, resp. bol prístup k nim zrušený (napr. IOP Science, IEEE/IET Electronic Library ai), s prihliadnutím na predmetovú orientáciu vzdelávacej a vedecko-výskumnej činnosti VŠ. Vo svetle problémov so zabezpečením pokračovania projektu NISPEZ je takáto aktivita obzvlášť potrebná, ak nemajú ostať zamestnanci VŠ odrezaní od najnovších publikovaných výsledkov medzinárodnej vedy a výskumu. Podklady o e-periodikách v databázach NISPEZ získavali knižnice rôznymi spôsobmi, najčastejšie cez portál Scientia, prípadne z podkladov poskytnutých CVTI SR. Vzhľadom na širokospektrálny záber takmer všetkých databáz ide o duplicitné vykazovanie totožných titulov, ktoré sú dostupné takmer vo všetkých zapojených AK (s výnimkou umeleckých VŠ).

Používatelia a zamestnanci akademických knižníc

Starostlivosť o používateľov AK sa premieta do všetkých sledovaných ukazovateľov činnosti AK; ich spokojnosť sa okrem iného preukazuje v percentuálnom vyjadrení počtu registrovaných používateľov najmä z radov študentov z celkového počtu potenciálnych používateľov – študentov. Pozitívne sa preto dá vnímať skutočnosť, že v roku 2016 napriek klesajúcemu počtu potenciálnych používateľov a v tom aj počtu študentov, vzrástlo percento študentov navštevujúcich akademické knižnice (**81,78%**) oproti roku 2015 (79,52%). Okrem študentov a zamestnancov vlastných vysokých škôl poskytujú akademické knižnice služby aj iným záujemcom (bežní používatelia) najčastejšie z radov študentov iných vysokých a stredných škôl (v roku 2016 to bolo 21 444 používateľov), ale i ostatnej odbornej verejnosti. Záujem o zdroje a služby akademických knižníc zo strany odbornej verejnosti má stúpajúci trend aj kvôli rozšírenej dostupnosti AK, komfortnejšiemu vybaveniu interiérov a priebežnej modernizácii technického vybavenia.

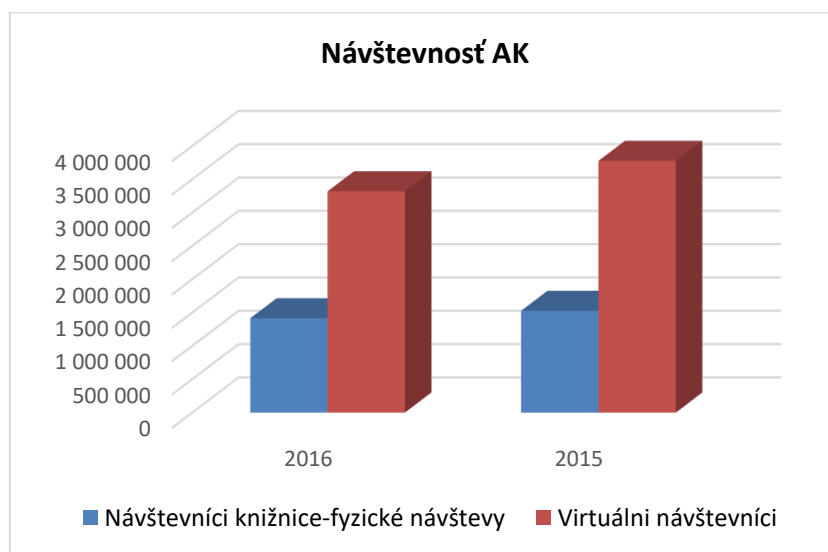
Tabuľka 4: Používatelia akademických knižníc

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	VŠ r. 2016	VŠ r. 2015
Potenciálni používatelia	152 859	6 797	18 438	178 094	189 975
z toho VŠ študenti	131 669	5 110	17 354	154 133	159 187
Počet registrovaných používateľov	142 121	10 865	6 788	159 774	164 671
z toho poslucháči VŠ	113 969	4 486	6 001	124 456	126 598

Graf 4: Návštevníci AK – porovnanie

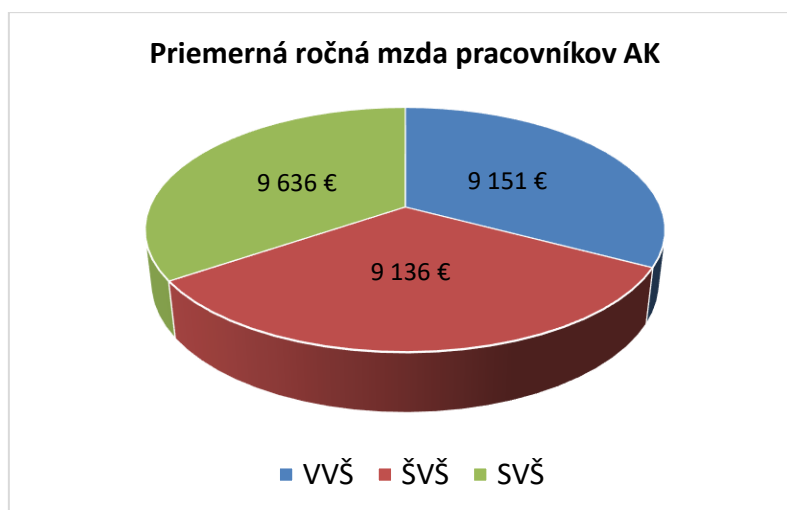
Používatelia mali k dispozícii 7 349 študijných miest, v 39 AK mohli využívať prístup na internet aj formou WiFi siete, čo používateľom umožňuje používať vlastné mobilné zariadenia, v 27 AK môžu používatelia využívať aj vzdialený prístup k EIZ, čo zvyšuje komfort poskytovaných služieb (vzdialený prístup neposkytuje ani jedna AK SVŠ a 3 AK ŠVŠ využívajú sprostredkovaný vzdialený prístup cez CVTI SR, najmä na služobné účely: spracovanie evidencie publikačnej činnosti). Mnohé AK okrem vlastných webových stránok prezentujú svoje služby a umožňujú prístup do online katalógu na centrálnych elektronických informačných tabuliach, ktoré sú inštalované vo vstupných priestoroch VŠ. K spokojnosti používateľov prispel i prevádzkový čas knižníc. V r. 2016 boli knižnice používateľom dostupné v rozsahu prekračujúcom objem oficiálneho pracovného týždňa (t. j. viac ako 40 h). V rámci VVŠ až 18 AK bolo otvorených viac než 40 hodín týždenne, z toho 3 AK aj cez víkend; zo ŠVŠ má dlhšiu prevádzkovú dobu 1 AK a v rámci SVŠ sú dlhšie otvorené 3 AK. Dvojmennú prevádzku vykázali 3 AK, pričom v jednej z nich zabezpečujú prevádzku v študovniach aj pomocou 5 dobrovoľníkov, ktorých získali na základe spolupráce s Centrom dobrovoľníctva v Banskej Bystrici.

Graf 5: Návštevníci AK – porovnanie

Zamestnanci AK

Stav zamestnancov akademických knižníc sa oproti roku 2015 takmer nezmenil (589 fyzických osôb/573 prepočítaných úväzkov), mierne sa znížil počet zamestnancov s knihovníckym vzdelaním na 276. Na jedného zamestnanca knižnice (PÚ⁵) pripadá **278,79 registrovaných používateľov**. Narastá podiel virtuálnych návštevníkov, pre ktorých pracovníci zabezpečujú elektronické služby; prepočítaný podiel na jedného knihovníka zabezpečujúceho odbornú činnosť činí **6 069,50 virtuálnych návštevníkov**. Stúpajúci význam elektronických služieb kladie zvýšené nároky na prácu knihovníkov v oblasti rozvoja IKT; najmä v tomto segmente knižničných služieb chýbajú kvalifikované pracovné sily. V r. 2016 sa v rámci štatistického vykazovania zisťoval i priemerný vek zamestnancov AK, ktorý je : **49,47 roka** (údaje dodalo 17 AK). Nových zamestnancov vykázali len 3 AK, z toho len v jednej prijali zamestnanca s ukončeným knihovníckym vzdelaním. Z dodaných údajov vyplýva, že absentuje generácia tridsiatnikov a mladších pracovníkov, čo v perspektíve 10-12 rokov môže spôsobiť veľmi vážne problémy v činnosti AK. Zlepšiť finančné platové podmienky malo opatrenie vlády⁶, ktorým sa nepedagogickým zamestnancom VŠ zvýšili základné platy o 4%, ale vzhľadom na výšku 405,- € minimálnej mzdy v roku 2016 je stále ťažšie získať do knižnice mladých absolventov bez úpravy tabuľkových platových taríf. Nezaujím mladých absolventov VŠ knihovníckeho zamerania o prácu v knižniciach pretrváva a zlepšenie stavu nepomáha ani skutočnosť, že nástupný plat pre absolventa VŠ v roku 2016 bol v rozpätí 407,50 / 511,50,- EUR. Pracovníci akademických knižníc (najmä vo verejných VŠ) dlhodobo nedosahujú úroveň priemernej mzdy v hospodárstve (763,97 EUR), čo je len 83,76% priemernej mzdy v národnom hospodárstve v r. 2016 (912,- EUR⁷) . Úsek metodiky AK v roku 2016 spracoval dva výstupy o platových podmienkach zamestnancov akademických knižníc pre predsedníčku Ústrednej knižničnej rady PhDr. D. Gondovú, pre rokovanie s ministrom kultúry a Ing. A. Poláčikovou, ktorá sa zúčastnila pracovného stretnutia so zástupcami predsedníctva OZPŠaV pred rokovaním o vyššej kolektívnej zmluve v rezorte školstva.

Graf 6: Priemerná ročná mzda zamestnancov AK v r. 2016

⁵ PU – prepočítaný úväzok

⁶NV SR č. 432/2015 Z. z., ktorým sa ustanovujú zvýšené stupnice platových taríf zamestnancov pri výkone práce vo verejnom záujme

⁷ Zdroj: <https://www.finance.sk/mzda/priemerna-mzda/>

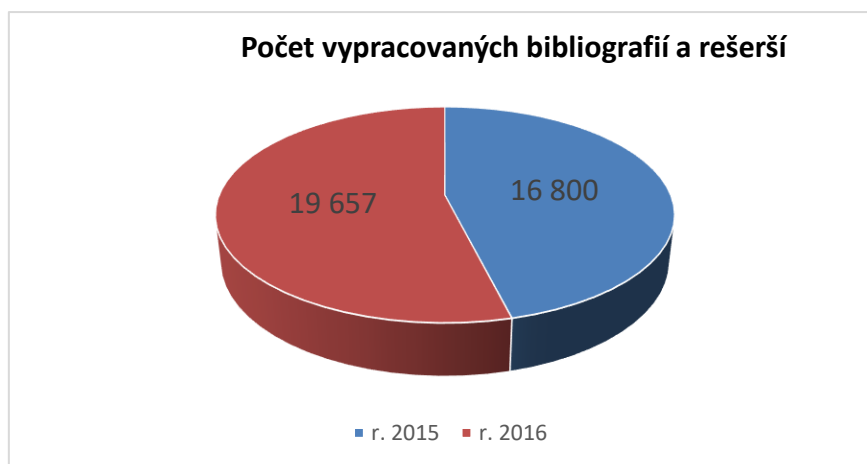
Služby akademických knižníc

Základnou úlohou akademických knižníc je podpora výučbovej a vedeckej bázy vysokej školy, čo znamená predovšetkým dopĺňanie, aktualizáciu a sprístupňovanie fondu učebnicovej a odbornej literatúry. Jedným zo základných produktov akademických knižníc je **online katalóg** dostupný na internete v režime 7 dní/24h ako východisková platforma pre poskytovanie knižnično-informačných služieb. Online katalóg dostupný na internete má 39 AK. Popri verejne dostupných online katalógoch ponúkajú niektoré AK na svojich webových stránkach používateľom prehľad o samostatných tituloch e-dokumentov, ktoré sú prelinkované do plných textov. Ide vlastne o istý spôsob náhrady neexistujúcich inštitucionálnych repozitárov, tento spôsob sprístupňovania e-dokumentov je však limitovaný počtom sprístupňovaných titulov, pri väčších súboroch je už nepraktický a nefunkčný. Výpožičky dokumentov naďalej klesajú; v roku 2016 o **128 611** oproti roku 2015. V záujme objektivity treba podotknúť, že získané štatistické údaje nepredstavujú skutočný objem výpožičných transakcií, keďže len časť údajov pochádza z automatizovaných knižničných systémov. Dokumenty, ktoré nie sú súčasťou online katalógov napr. periodiká, e-záverečné kvalifikačné práce, dokumenty uložené v čiastkových knižniciach či osobných príručkách, sa síce požičujú tiež, ale knižnice používajú rôzne evidencie týchto výpožičiek. Objem medziknižničných výpožičných služieb je porovnateľný s rokom 2015, najväčší podiel na týchto službách majú AK VVŠ. Okrem klasických výpožičiek realizovali AK i výpožičky e-dokumentov. Využívanie e-dokumentov narastá aj vďaka tomu, že AK nakupujú čítačky e-kníh, príp. sa podieľajú na tematickom výbere titulov učebnicovej literatúry v e-forme. Používatelia oceňujú výhody spojené s ich využívaním (napr. možnosť stiahnuť si ich na určitý čas do vlastných mobilných zariadení, uložiť príp. vytlačiť si vlastnú kópiu dokumentu, jednoduché preberanie informácií z e-dokumentov a ich citovanie). Z pohľadu štatistického zisťovania nejednotný spôsob evidencie e-výpožičiek dokumentov, čo je dané najmä rozličnými knižnično-informačnými softvérmi (Aleph, Dawinci, Virtua, ARL Rapid Library, Clavius) prípadne využívaním služieb spoločností sprostredkujúcich poplatnené využívanie e-dokumenty prostredníctvom vlastných platforiem/softvérových čítačiek napr. Flexibooks a Wolters Kluwer .

Tabuľka 5: Výpožičky v akademických knižniciach 2016

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r. 2016	r. 2015
Počet výpožičiek spolu	2 456 578	56 060	60 779	2 573 417	2 702 028
na 1 knižnicu	94 984	18 687	5 065	62 766	67 551
na 1 reg. používateľa	17,29	5,16	8,95	16,11	16,41
Prezenčné výpožičky	1 207 350	14 671	19365	1 241 386	1 349 580
Absenčné výpožičky	1 249 228	41 389	41 414	1 332 031	1 352 448
MVS iným knižniciam	3 495	222	6	3 723	3 574
MVS z iných knižníc	4 931	52	24	5 007	5 097

Databázy evidencie publikačnej činnosti (CREPČ a CREUČ) sú druhým významným produktom akademických knižníc, ktoré slúžia na evidenciu publikačných aktivít zamestnancov vysokých škôl a ich ohlasov. Knižnice z nich poskytujú výstupy pre rôzne účely: akreditácie študijných odborov, vedecko-kvalifikačné postupy, grantové žiadosti, vykazovanie publikačných aktivít pre vedecké projekty, hodnotenie zamestnancov a odmeňovanie aktívnych autorov významných publikácií a i.

Graf 7: Spracované bibliografie a rešerše v AK – porovnanie

Do centrálnych registrov prispievajú akademické knižnice (33 AK verejných, štátnych a súkromných VŠ) od r. 2007 do Centrálného registra evidencie publikačnej činnosti (CREPČ) a od r. 2008 do Centrálného registra evidencie umeleckej činnosti (CREUČ), ktorých cieľom je komplexná automatizovaná evidencia publikačnej a umeleckej činnosti. Centrálny registre poskytujú prehľad o publikačnej aktivite zamestnancov VŠ pre odbornú i laickú verejnosť a pre MŠVVŠ SR slúžia výstupy z nich ako autorizované podklady pre výpočet štátnej dotácie verejným vysokým školám v SR. Za správu a prevádzku registrov CREPČ a CREUČ zodpovedá Centrum vedecko-technických informácií SR (CVTI SR), Odbor pre hodnotenie vedy.

Podmienky evidencie publikačnej činnosti, overovanie správnosti bibliografických záznamov a kategorizácie publikácií v scientometrických a citačných databázach WoS a Scopus upravuje rezortná vyhláška⁸. Obe spomínané databázy sú súčasťou kolekcie databáz sprístupňovaných v rámci projektu NISPEZ, ktorý bol oficiálne ukončený k 31.12.2015. Akademické knižnice po celý rok 2016 neustále upozorňovali rôznymi formami na kritickú situáciu. Iniciatíva bola vyvíjaná smerom k MŠVVaŠ SR a Slovenskej rektorskej konferencii. A to niekoľkokrát – od zabezpečovania dokladovania z jednotlivých VVŠ jedinečnosti využívaných databáz v rámci pripravovaného projektu NISPEZ IV, pracovného stretnutia garantov ku kompletnej dokumentácii verejného obstarávania prístupov do jednotlivých EIZ (s požiadavkami na zdôvodnenie výberu EIZ a ich jedinečnosti v porovnaní s inými databázami na trhu) v auguste 2017, listov prof. Ing. Rudolfovi Kropilovi, prezidentovi SRK s upozornením na možnosť financovania prístupov do databáz WoS a SCOPUS zo zdrojov štátneho rozpočtu, či vyjadrenie sa na požiadanie SRK k tzv. Beallovmu zoznamu pravdepodobne predátorských časopisov 8.12.2016. Situácia bola veľmi neprehľadná, napriek ubezpečeniam zo strany koordinátora projektu CVTI SR

⁸ VYHLÁŠKA Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky z 18. decembra 2012 o centrálnom registri evidencie publikačnej činnosti a centrálnom registri evidencie umeleckej činnosti

a prístup k viacerým databázam bol skutočne zrušený. Vzhľadom na nepriaznivý vývoj pokračovania projektu NISPEZ je veľmi dôležité, že AK vynakladajú finančné prostriedky na nákup špecializovaných elektronických informačných zdrojov podľa profilácie študijných odborov a vedecko-výskumnej činnosti VŠ. Najviac vlastných finančných prostriedkov na nákup 60 špecializovaných databáz vynaložili AK verejných VŠ, 1 db zakúpila AK ŠVŠ. AK, ktoré v minulosti plnili i funkciu špecializovaných knižníc pokračujú v doplňovaní a aktualizácii odborových a iných špecializovaných databáz: Slovenská ekonomická knižnica pri EU v Bratislave buduje bibliografickú databázu **Články EKO-INDEX**, Slovenská lesnícka a drevárska knižnica pri TU vo Zvolene AK **špecializovanú databázu článkov** pre oblasť lesníctva a drevárstva a Slovenská poľnohospodárska knižnica pri SPU v Nitre databázu **Agrobibliografia** z oblasti poľnohospodárstva a príbuzných odborov. Súčasťou všetkých troch databáz sú záznamy autorít. Uvedené databázy sú prístupné na webe a využívané širokou verejnosťou.

Elektronické služby , digitalizácia a informačné technológie AK

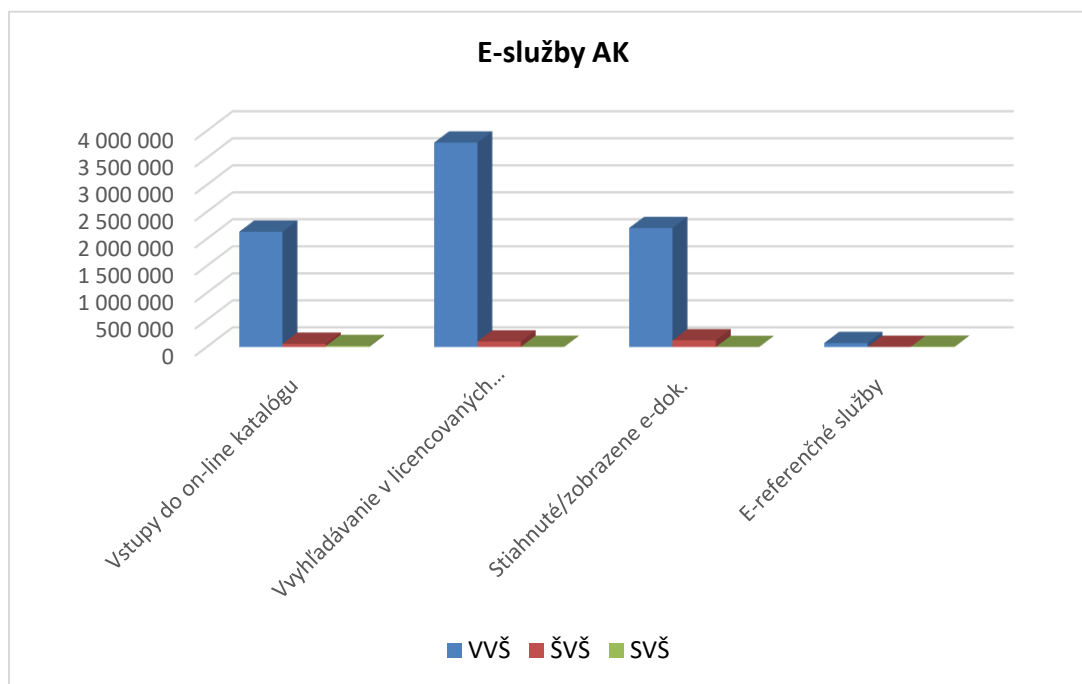
Elektronické služby AK tvoria významnú časť celého portfólia poskytovaných knižnično-informačných služieb a majú vysoké finančné, personálne a technické nároky. Súčasťou štatistického sledovania sú od roku 2013 a poskytujú informácie o samostatnej práci používateľa s informačnými zdrojmi. O kvalite zavádzaných e-služieb v AK vypovedá i počet tzv. virtuálnych návštevníkov, ktorí bez nutnosti fyzickej návštevy knižnice dokážu pohodlne na diaľku vybaviť väčšinu svojich informačných potrieb. Údaje o virtuálnych návštevníkoch čerpajú knižnice z počítadiel svojich webových stránok a z analytických nástrojov webových aplikácií. Pomer fyzických a virtuálnych návštev v AK jasne vypovedá o smerovaní akademických knižníc, ktoré budú musieť v budúcnosti venovať rozvoju a modernizácii týchto služieb oveľa väčšiu pozornosť. Údaje o fyzických návštevníkoch dodávajú AK kombináciou údajov na základe výstupov z KIS, ručného sledovania návštevnosti jednotlivých prevádzok AK, kvalifikovaného odhadu a čítačiek vstupov zabudovaných vo vstupných turniketoch. Opakujúcim sa problémom štatistického vykazovania využívania elektronických informačných zdrojov je nejednotnosť vykazovaných ukazovateľov ako i oneskorené dodávanie podkladov od producentov týchto databáz. Od r. 2015 sa preto vykazujú údaje v súlade s vypracovanou metodikou pre potreby AK, ktorá umožňuje vykazovať údaje za 12 mesiacov a nie za kalendárny rok.

Tabuľka 6: Elektronické služby v AK - porovnanie

	VVŠ	ŠVŠ	SVŠ	AK r. 2016	AK r. 2015
Počet vstupov do online katalógu	2 133 218	59 398	18 766	2 211 382	1 870 629
Počet vyhľadávaní v licencovaných IZ	3 783 286	102 536	1 748	3 887 570	4 131 723
Počet stiahnutých/zobrazených e-dok.	2 201876	123 357	44	2 325 277	2 075 345
Poskytnuté referenčné služby	73 852	2 470	5 649	81 971	70 278

Najčastejšou formou poskytovaných elektronických služieb je služba: **Spýtajte sa knižnice** alebo **Napište nám**, okrem toho sa v AK sleduje mailová komunikácia jednotlivých úsekov s používateľmi. Do oblasti elektronických služieb spadá i komunikácia s používateľmi prostredníctvom sociálnych sietí, mnohé AK majú aktívne

facebookové profily, ktoré slúžia na informovanie o podujatiach a novinkách v činnosti AK. V rámci ohlasov od prívržencov majú AK zabezpečenú veľmi rýchlu spätnú väzbu na svoje aktivity.

Graf 8 : Využívanie e-sluzieb v AK v roku 2016

Zabezpečenie primeraných IKT podmienok v prostredí AK je finančne veľmi náročné. Prevádzkované databázy a ich archivovanie vyžadujú pravidelnú obnovu knižničných serverov, aktualizáciu používaných knižnično-informačných softvérov a zvyšovanie počtu licencií pre spracovateľov. Mnohé AK pristúpili k digitalizácii dokumentov zo svojho fondu na vlastných zariadeniach, čím riešia nedostatok učebnicovej literatúry, vytvárajú digitálne archívy publikačnej činnosti. Narastaním fondu zdigitalizovaných dokumentov vyvstáva potreba riešiť ich uloženie a sprístupňovanie v inštitucionálnych repozitároch, ktoré musia byť budované v súlade s podmienkami novelizovaného autorského zákona⁹. K službám poskytovaným AK patrí v mnohých knižniciach i zabezpečovanie predaja študijnej literatúry, príp. činnosti súvisiace s vydavateľskou činnosťou danej VŠ.

Tabuľka 7: Informačné technológie v AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	Všetky VŠ
Automatizovaný knižnično-informačný systém	26	3	12	41
On-line katalóg na webe	26	3	10	39
Webová stránka knižnice	26	3	10	39
Prepočítaný počet budovaných DB na 1 AK	3	1	1,16	2,31
WiFi pripojenie	25	3	11	39
Vzdialený prístup k licencovaným e-zdrojom	23	0	4 ¹⁰	27

⁹ zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon

¹⁰ AK SVŠ využívajú sprostredkovaný vzdialený prístup k EIZ projektu NISPEZ v CVTI SR

Informačné vzdelávanie v AK

AK sa dlhodobo venujú problematike informačného vzdelávania, aktívne sa podieľajú na zvyšovaní informačnej gramotnosti svojich používateľov rôznymi formami v rámci formálneho i neformálneho vzdelávania. Témy informačného vzdelávania sú zamerané na oboznámenie nových používateľov so službami knižnice, s prácou s online katalógom, využívanie elektronických informačných zdrojov pri štúdiu a tvorbe školských prác, citačnú etiku spojenú s využívaním softvérov na správu citácií. Rastúcu obľubu zaznamenali vzdelávania formou adresných konzultácií na požiadanie používateľov, ktoré sú náročné z hľadiska personálneho zabezpečenia. V rámci formálneho vyučovania participujú AK najčastejšie na diplomových seminároch alebo praktických cvičeniach v rámci konkrétnych predmetov. Pre zamestnancov VŠ organizujú AK inštruktáže k evidencii publikačnej činnosti (oboznámenie s platnou vyhláškou, povinné položky platné pre rôzne publikačné kategórie, práca s citačnými alertami v db. WoS a Scopus a iné). Osobitnú pozornosť venujú akdemické knižnice doktorandom, viaceré AK organizujú školenia v rámci doktorandského štúdia a poskytujú konzultácie týkajúce sa písanie odborných textov až po prácu s citáciami. Mnohé AK využili v roku 2016 ponuku tvorcov služby CitacePro z MU v Brne a zabezpečili skúšobný prístup pre svojich používateľov. Okrem tejto možnosti môžu registrovaní používatelia AK pre prácu s citáciami využiť základnú verziu citačného manažéra EndNote na platforme databázy WoS.

Tabuľka 8: Informačné vzdelávanie v AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r. 2016	r. 2015
Podujatia informačného vzdelávania	726	99	65	890	927
Počet podujatí IV na 1 AK	27,92	33	5,42	21,71	23,18

Priestory AK

Môžeme konštatovať, že postupne sa priestory AK revitalizujú, pričom dôraz sa kladie na bezbariérovosť priestorov a znižovanie energetickej náročnosti budov; postupne sa revitalizujú i mobiliáre jednotlivých prevádzok AK, realizovali sa výmeny okien, AK získali a zariadili nové skladové priestory, rekonštruovali sa sociálne zariadenia. Začínajú sa objavovať rôzne relax zóny, ktoré lákajú študentov vyšším komfortom. Ideálne by bolo, keby tento pozitívny trend pokračoval i v ďalších rokoch. Na druhej strane začínajú AK riešiť nedostatok skladových priestorov najmä v súvislosti s rastúcim objemom kvalifikačných prác, s klesajúcim využívaním tlačených periodík, ktoré však AK zaberajú najviac skladového priestoru.

Tabuľka 9: Priestory AK v číslach

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r.2016	r.2015
Celková plocha knižnice v m ²	60 469	3 472	2 994	66 935	66 761
Počet študijných miest	6 679	188	482	7 349	7375
Priestory pre používateľov v m ²	34 446	1 112	2 371	37 929	38 643
Počet prevádzkových hodín na 1 AK	45,31	37,33	40,36	43,66	43,35

Financovanie akademických knižníc

Vo vykazovaní financovania AK predstavujú najvyššiu položku mzdové náklady AK. Súvisí to so skutočnosťou, že väčšina VŠ financuje svoju akademickú knižnicu ako súčasť iných prevádzkových útvarov (rektorátu, dekanátu. Je len málo akademických knižníc, ktoré fungujú ako samostatné organizačné jednotky vysokých škôl s vlastným rozpočtom. Nevykazované finančné náklady vynaložené na prevádzku AK (energie, upratovanie, ostatné poplatky spojené s prevádzkou) skresľujú celkový obraz o financovaní AK. Taktiež absentujú údaje o výške finančných prostriedkov na revitalizáciu, rekonštrukciu priestorov AK, ktoré sa však v medzinárodnej štatistike i v benchmarkingu na hodnotenie kvality AK VŠ využívajú.

Tabuľka 10: Finančné náklady AK

	Verejné VŠ	Štátne VŠ	Súkromné VŠ	r. 2016	r. 2015
Celkové fin. náklady	6 590 838	284 970	297 363	7 173 171	7 043 957
na 1 knižnicu	253 494	94 990	24 780	174 955	176 099
mzdové náklady spolu	4 777 679	223 825	252 466	5 253 970	4 907 063
na 1 prep. zamest./rok	9 151	9 136	9 636	9 168	8 437
nákup licencií a db.	339 583	38 000	34 343	384 389	286 555
na 1 knižnicu	13 061	12 667	2 862	9 375	7 164
príjmy knižníc	403 944	2 151	5 205	411 300	485 505
z toho príjmy z grantov	160 016	0	0	160 016	217 007

Akademické knižnice sa snažia o viacdrojové financovanie svojej činnosti, vystupujú ako riešitelia projektov a grantov, ale možností na dodatočné financovanie AK nie je veľa. Od roku 2016 nahradil dotačný program MK SR **Fond na podporu umenia** (FPU),¹¹ ktorý vznikol na základe Akademičkej knižnice sa v r. 2016 zapojili do troch programov, ktoré na podporu činnosti knižníc FPU vypísal. Do programu 6.1.1 **Knižničná činnosť** sa zapojilo celkom 11 akademických knižníc s 13 projektami, z ktorých bolo podporených 6, v celkovej hodnote 19 700,- €; do programu 6.1.2 **Podujatia a vzdelávacie aktivity** podali 4 AK 5 projektov v celkovej hodnote 15 850,- € a do

¹¹ zákon č. 284/2014 Z. z. definuje FPU ako verejnoprávnu inštitúciu zabezpečujúcu podporu umeleckých aktivít, kultúry a kreatívneho priemyslu.

programu 6.1.3 **Akvizícia knižníc**.podalo 18 projektov 17 AK. Najlepšiu úspešnosť dosiahli AK v programe Akvizícia knižníc, nulovú úspešnosť vykazali v programe Podujatia a vzdelávacie aktivity. Na základe výsledkov ankety medzi členskými knižnicami SAK o skúsenostiach s realizáciou projektov FPU (sumarizáciu zrealizovala D. Džuganová) sa uskutočnilo v decembri 2016 stretnutie s riaditeľom FPU, na ktorom zastupovali knižnice predsedníčka ÚKR D. Gondová a podpredsedníčka SAK A. Doktorová, výsledkom ktorého sú odporúčania pre zlepšenie úspešnosti projektov v budúcich obdobiach¹².

Tabuľka 11: Knižničná činnosť

Názov inštitúcie	Požadovaná dotácia	Pridelená dotácia
SPU Nitra	9 200	4 600
STU Bratislava	1 615	1 600
TU Košice	7 637	0
TU Trnava	1 900	0
TU Zvolen	3 540	1 500
UCM Trnava	4 330	2 500
UK Bratislava	15 000	0
UKF Nitra	9 500	0
UMB Banská Bystrica	1 531	1 500
Univ. J. Selyeho Komárno	1 938	0
Univ. J. Selyeho Komárno	1 520	0
Univ. J. Selyeho Komárno	1 520	0
UPJŠ Košice	14 212	8 000
spolu	73 443 €	19 700 €

Tabuľka 12: Podujatia a vzdelávacie aktivity

Žiadateľ	Požadovaná dotácia	Pridelená dotácia
EU Bratislava	2 850	0
SPU Nitra	5 800	0
Univerzita J. Selyeho Komárno	1 520	0
Univerzita J. Selyeho Komárno	1 520	0
ŽU Žilina	4 160	0
Spolu:	15 850 €	0 €

¹² http://www.sakba.sk/dokumenty/2017/FPU_2016.pptx

Tabuľka 13: Akvizícia knižníc

Názov inštitúcie	Požadovaná dotácia	Pridelená dotácia
EU Bratislava	2 850	2 800
KU Ružomberok	4 750	4 700
SPU Nitra	11 400	6 000
STU Bratislava	9 025	6 000
TU Trnava	4 750	4 700
TU Zvolen	12 000	6 000
TU, Košice	9 500	6 000
TUAD Trenčín	3 325	3 000
UCM Trnava	9 500	6 000
UK Bratislava	13 775	6 000
UK Bratislava	7 600	6 000
UKF Nitra	14 250	6 000
UMB Banská Bystrica	10 000	6 000
Univerzita J. Selyeho Komárno	12 065	6 000
UPJŠ Košice	15 000	6 000
UVLF Košice	9 500	6 000
VŠVU Bratislava	4 750	4 700
ŽU Žilina	3 800	3 800
Spolu:	157 840 €	95 700 €

Podujatia akademických knižníc:

Činnosť AK v roku 2016 bola poznačená nejasnosťami týkajúcimi sa pokračovania projektu NISPEZ IV, ohlásenými zmenami v oblasti evidencie publikačnej činnosti (očakávalo sa predstavenie novej verzie databázy CREPČ a CREUČ 2) a ohlásenej implementácie nových RDA pravidiel v popise dokumentov. V pláne podujatí na rok 2016 teda rezonovali i tieto témy, avšak z dôvodu meškania ich realizácie zo strany koordinátorov sa museli presunúť do budúceho roka.

Odborný seminár Evidencia publikačnej a umeleckej činnosti v akademických knižniciach a jej nová podoba sa neuskutočnil. CVTI SR ako garant tejto agendy akademických knižníc nestihol pripraviť systém do testovacej prevádzky. Bola kreovaná pracovná skupina a rozšírená pracovná skupina na úrovni CVTI SR, členmi ktorej sa stali zástupcovia akademických knižníc. Celý proces je podrobne monitorovaný a plánovaný seminár bol posunutý na rok 2017. V roku 2016 sa preto uskutočnil len jarný celoslovenský seminár AK na tému: **Akademické knižnice a nové témy informačného vzdelávania** (28.4.2016) v Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave. Na seminári odzneli prednášky týkajúce sa odpočtu projektu sekcie AK SAK **Knihovník akademickej knižnice – lektor informačného vzdelávania**, problematiky predátorského publikovania a možností jeho odhaľovania, využívania **Portálu informačnej a mediálnej gramotnosti AK UK**, alternatívnych foriem študijných materiálov a ich dostupnosti v AK, webharvestingu e-dokumentov a ich archivácie a samozrejme aktuálne informácie o pokračovaní projektu NISPEZ IV.

Diskusia k problematike predátorského publikovania pokračovala i v rámci diskusnej skupiny AK. Výsledkom odbornej diskusie boli spracované postupy na odhaľovanie predátorských vydavateľov a ich praktík na webových stránkach AK. Aj vďaka týmto iniciatívam akademických knižníc sa problematika predátorského publikovania dostala do povedomia širokej akademickej obce a objavila sa v **Metodike rozpisu dotácií zo štátneho rozpočtu verejným vysokých školám na rok 2017**¹³.

Vybrané akademické knižnice sa venovali aj príprave možnosti zavedenia benchmarkingu pre akademické knižnice na Slovensku. Bol stanovený cieľ vytvorenia systému na hodnotenie výkonov akademických knižníc, postupne v 4 fázach. Boli realizované 2 fázy. Zozbierané boli údaje totožné so štatistickým výkazmi pre vybrané testovacie knižnice, ktorých bolo 8 (na základe ich súhlasu). Postupne boli doplnené údaje, ktoré neboli v štatistických výkazoch a ktoré boli určené na porovnanie na základe hodnotiacich vzorcov. Po ukončení tejto úlohy mal byť vytvorený webový portál pre zber a štatistické vyhodnocovanie. Prvé výsledky boli prezentované na seminári akademických knižníc dňa 25. 2. 2015 v Slovenskej pedagogickej knižnici v Bratislave. Čiastkové výsledky boli prezentované na seminári AK v SPK v Bratislave 19.1.2017. Ukazuje sa, že výsledky po druhej fáze sú použiteľné a je potenciál nasadiť systém do prostredia akademických knižníc na Slovensku. Ďalšou fázou by mohlo byť naprogramovanie portálu a spustenie skúšobnej prevádzky. Otázka určená pre manažmenty akademických knižníc spočíva v strategickom rozhodnutí, či chcú a potrebujú systém, kto ho bude zastrešovať po stránke metodickej a systémovej.

Okrem týchto aktivít sa akademické knižnice opäť aktívne zapojili do 17. ročníka celoslovenskej kampane **Týždeň slovenských knižníc** (1. – 6. marec), v rámci ktorého pripravili pre svojich používateľov množstvo zaujímavých kultúrnych i vzdelávacích podujatí.

Záver a odporúčania:

Oblasť informačných zdrojov pre akademické knižnice a ich ochrana

- a) podporovať udržateľnosť projektu NISPEZ IV.;
- b) riešiť koordináciu získavania a sprístupňovania EIZ v celoslovenskom meradle.

Oblasť knižnično-informačných služieb akademických knižníc

- a) metodicky usmerňovať administratívne a právne postupy knižníc súvisiace s poskytovaním služieb (súdne vymáhanie výpožičiek, riešenie problémov s neprispôsobivými používateľmi, ochrana osobných údajov a pod.);
- b) riešiť problematiku výpožičiek dokumentov na iných ako printových nosičoch;
- c) projektový zámer - zaviesť štandardy akademických knižníc, ich plnenie pravidelne vyhodnocovať.

Oblasť informačných a komunikačných technológií v akademických knižniciach

- a) posúdiť dosahovanú technickú a technologickú úroveň AK s cieľom zvýšiť jej úroveň v poskytovaných knižnično-informačných službách;
- b) definovať podmienky poskytovania nových typov služieb akademických knižníc v závislosti od nových informačných a komunikačných technológií a zariadení.

¹³ <https://www.minedu.sk/data/att/10876.pdf>

Oblasť legislatívy pre akademické knižnice

- a) podporovať novelizáciu autorského zákona v záujme špeciálnych podmienok pre knižnice pre verejný a štátny záujem (napr. zaviesť možnosť využívania dokumentov v rámci celého knižničného systému (napr. služby vo vzdialenom prístupe k dokumentom) bez ohľadu na vlastníka originálneho knižničného dokumentu, zverejňovanie obsahov a obálok titulných listov kníh a časopisov do online katalógov knižníc.

Oblasť vzdelávania, spoločenského postavenia a ohodnotenia zamestnancov akademických knižníc

- a) hľadať možnosti a podporovať novelu katalógu pracovných činností pre knihovníkov a informačných špecialistov.

Oblasť informačného vzdelávania a informačná gramotnosť používateľov

- a) podporovať vypracovanie koncepcie informačného vzdelávania s cieľom zvyšovania informačnej gramotnosti používateľov na vysokých školách, so zameraním na využívanie klasických a elektronických informačných zdrojov.

Tabuľka 14: Prehľad databáz zakúpených z vlastných prostriedkov AK v r. 2016

Názov informačného zdroja	Akademická knižnica	Akademická knižnica
American Chemical Society Journal Collection	UK Bratislava	
AIP Journals	FEI STU Ba	
American Society of Civil Engineers Research Library	StF STU Bratislava	
Bibliomedica – bibliografická databáza	UPJŠ Košice	
BusinessSource Complete / EBSCO	EU Bratislava	
CAB abstracts	TU Zvolen, ŽU Žilina	
Cambridge Journals - Humanities and Social Sciences	UMB Banská Bystrica	
C.E.E.O.L. - databáza periodík	Trnavská univerzita	
e-books EBSCO	UK Bratislava	
e-book Academic Collection	UK Bratislava	
ebrary Academic Complete	UK Bratislava	TU Trnava
ebrary Business & Economics	UMB Banská Bystrica	
ebrary History & Political Sciences	UMB Banská Bystrica	
EconLit with Fulltext	EU Bratislava	
Elektronische Zeitschriftenbibliothek (EZB)	EU Bratislava	
Emerald Emerging Markets Case Studies	UMB Banská Bystrica	
Emerald Management e-Journals 175	UMB Banská Bystrica	
ENGnet Base	ŽU Žilina	
European Pharmacopoeia-online	UK Bratislava	
IOP Science	FEI STU Ba	
JSTOR	UK Bratislava	
JSTOR: Arts & Sciences Collection I	KU Ružomberok	
JSTOR: Arts & Sciences Collection II	TU Trnava	KU Ružomberok
JSTOR: Arts & Sciences Collection III	KU Ružomberok	
JSTOR: Arts & Sciences Collection V	KU Ružomberok	
JSTOR: Arts & Sciences Collection VII	TU Trnava	
JSTOR: Ecology & Botany Collection I	TU Zvolen	ŽU Žilina
Kumar and Clark's Clinical Medicine / Elsevier	UK Bratislava	
Lexicomp – farmaceutická db	UK Bratislava	
Mediae Latinitatis Lexicon Minus - e-slovník	Trnavská univerzita	
OECD iLibrary	EU Bratislava	
Oxford Journals	UK Bratislava	
ProQuest ebook central	VŠVU Ba	
ProQuest Entrepreneurship	UMB Banská Bystrica	
ProQuest: ProQuest Art, Design and Architecture Collection	VŠVU Ba	
STN Online	STU všetky fakulty	ŽU Žilina
Safari Books Online	ŽU Žilina	
The Biomedical & Life Sciences Collection/ HST	UPJŠ Košice	
The Merck Index – online chemická encyklopédia	UK Bratislava	
Web of Science – citačné indexy	SZU Ba	